

A litográfia mestere

150 ÉVVEL EZELŐTT SZÜLETETT
HELHING FERENC (1870–1959) GRAFIKUSMŰVÉSZ

Helbing Ferenc a tervezőgrafika egyik első képviselője volt Magyarországon. Bámulatos karriert futott be: nyomdászinként kezdte pályáját, az 1900-as évek elején lett belőle elismert, megbecsült tervezőgrafikus, sőt, képzőművészeti tárlatokon kiállító művész, majd az alkalmazottgrafikus-képzés egyik motorja, az Iparművészeti Iskola tanára, végül igazgatója, a két háború közötti művészeti élet befolyásos alakja, miniszteri tanácsos.

Helbing 1870. december 25-én született a felvidéki Érsekújváron. Tizenhat éves korában kezdett litográfusnyomdászként dolgozni Krajován (Craiova), Romániában, majd 1888-ban utazott Budapestre, ahol a nyomdai munkája mellett képezte magát: rajzolni tanult. A nyomdákban dolgozva, már jó nevű litográfusként kezdett plakátokat tervezni a korszakban népszerű panorámaképek hirdetésére, egyelőre kissé iskolás stílusban (*Bem–Petőfi-körkép*, 1898; *Nápoly-körkép*, 1900). Szépen alakuló egzisztenciájára alapozva a millennium

évben megházasodott, felesége Müller Irina, akitől rövid idő alatt három gyermeke született.

Helbing komoly tervezőgrafikusi karrierje 1898-ban indult, amikor részt vett Radó Antal *Költők albuma* című kötetének a díszkötésére kiírt pályázaton. A pályázatot az Iparművészeti Társulat útján hirdette a kiadó, a felhívás a társulat lapjában, a *Magyar Iparművészetben* jelent meg. Helbing virágos hímezést idéző pályaművével megnyerte a 200 koronás első díjat. Ezután belépett az Iparművészeti Társulatba, és tovább képezte magát. Ettől kezdve rendszeresen részt vett a grafikai pályázatokon: 1898 és 1910 között okmánybélyegtervvel, címketervvel, plakáttervekkel, címlaptervekkel pályázott eredményesen. Korai terveire a müncheni szecesszió, és főként Franz von Stuck hatása jellemző.

1901-től a Rigler József Ede vezette nyomdai intézetben dolgozott vezető litográfusként, de más megrendelése is voltak. Folyóiratcímlapokat, könyvkötéseket tervezett,

HELHING Ferenc: Fejlécterv a Magyar Iparművészet folyóirat részére
Ferenc HELBING: Design of the head-band for the periodical Magyar Iparművészet
1898, papír, tus, 19,7x21,5 cm
(Iparművészeti Múzeum, Adattár, Budapest [IMM])

HELBING Ferenc: Záródísz a Magyar Iparművészet folyóirat részére
Ferenc HELBING: Tail-piece for the periodical Magyar Iparművészet
1898, papír, tus, eredeti méret: 13,5x12,5 cm (IMM)

naptárakat, ex libriseket, étlapokat készített, valamint foglalkozott bélyeg- és oklevéltervezéssel is.

Tervezői stílusa jelentős változáson ment át 1898 és 1914 között. Az 1890-es évek végétől az 1900-as évek elejéig a müncheni szimbolizmustól inspirált allegorikus művek kerültek ki a keze alól, ezt követően azonban elszakadt a müncheni előképektől, és láthatóan kísérletezni kezdett egyéni stílus kialakításával. Hagyatékában több nagy mappa maradt fenn a művész által megőrzött folyóiratlapokkal, reprodukciókkal, amelyek rávilágítanak képi eszköztárainak a forrásaira. A minták gyűjtése mellett fontos előképekkel szolgáltak a korszakban az Iparművészeti Múzeumban rendezett nemzetközi kiállítások, ahol a legújabb iparművészeti, plakátművészeti tendenciákat lehetett megismerni.

A Rigler cég számára egyik első munkája volt 1902 körül az *Adria levélpapírt hirdető plakát*. A kikötő rakpartján álló olasz hajólegényt közelnézetben ábrázolta: széles szalmakalapban, hanyagul vállára vetett evezővel,

aranykarikával a fülében. A szöveg a plakát felső harmadába került, gonddal formált, kimunkált, rajzolt szecessziós betűkkel. 1904-ben készült a *Hermaneczi Papírgyár jubileumát hirdető plakátja*, amelyen könyvekkel sűrűn telerakott polc előtt, írópultnál álló, munkájába mélyedő szerzetest ábrázolt. Másféle grafikai megoldást mutat egy 1905 körülre datálható, a *Rigler cég fényképeseti eszközeinek hirdetéséhez készült plakátterv*. Itt a sötétkamra jellegzetes fényviszonyai között, vörös és fekete színek árnyalataival jelenik meg az amatőr fényképész és neje. Hasonló fényárnyék, tónusos színkezelés jellemzi azt a szintén ez időben (1904–1905 körül) készült *plakátot*, amely az *Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítását hirdette*. 1904 és 1907 között *Kertész József nyomdája számára* is készített több *naptártervet*, ezek közül néhány lapon a nyomdászathoz – vagyis a céghez magához – kötődő kompozíciót láthatunk. Hasonlóképpen, a *Rigler cég hirdető kártyán* is személyes felhanggal alkalmazta a motívumot: saját magát ábrázolta a munka egy pillanatában.

HELBBING Ferenc: A Mercur Bank és Váltóüzlet Rt. plakátja
Ferenc HELBBING: Poster of the Mercur Bank and Exchange Office Co.
1899, színes litográfia, 90x60 cm, Werbőczy Könyvnyomda Rt., Budapest
(Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár, Budapest [OSZK])

HELBBING Ferenc: Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat
Tavaszi Nemzetközi Kiállításának plakátja
Ferenc HELBBING: Poster of the International Spring Exhibition
of the Hungarian Fine Arts Society
1901, színes litográfia, 93x63 cm,
Kunossy Vilmos és Fia Műintézete, Budapest (OSZK)

Helbing az 1898 és 1910 közötti években sikerrel hódított meg egy új területet, a kialakulóban lévő reklám- és üzleti grafika terepét. Alkotási módszerei megszilárdultak, stílusa a szecessziós grafika nyugat-európai, elsősorban német és osztrák mintáit követve kialakult. Jó ízléssel használta ki a stílus dekoratív lehetőségeit, a grafikai műfajokban alkalmazható motívumokat és kompozíciós sémákat, és a hirdetés jellegét, a reklám célját mindig szem előtt tartva önálló, találó kompozíciókat alakított ki.

A felívelőben lévő tervezőgrafikus hivatása mellett Helbing, a többi korai grafikushoz hasonlóan, képzőművészi ambíciókat is dédelgetett, önálló, vagy – korabeli szóval élve – eredeti litográfiát is készített. 1902-ben készült az *Álom* című műve, a magyar szecessziós litográfia egyik legszebb alkotása; a következő évben az *Orpheus*, amely Franz von Stuck 1891-ben festett *Orpheus*ának közvetlen leszármazottja. A Szépművészeti Múzeum 1902-től vásárolt tőle műveket. 1909-ben ő is részt vett öt művel a korszak legnagyobb grafikai

seregszemléjén, a Képzőművészeti Társulat által Olgyai Viktor szervezésében rendezett nemzetközi grafikai kiállításon, és 1911-ben már a három évvel korábban alakult Magyar Grafikusok Egyesülete „művésztagjai” között találjuk. Az önálló grafikai lapok mellett illusztrációval is foglalkozott az 1900-as évek elejétől, számos mesekönyv került ki a keze alól. Illusztrálással a két háború között is foglalkozott, és ekkor, az 1920-as évektől kezd majd festeni is. 1914-ig azonban fő tevékenységi területe továbbra is a tervezőgrafika maradt.

Helbing Ferenc volt a magyarországi alkalmazottgrafikus-képzés megszervezésének egyik kulcsfigurája. Az 1900-as évek elejétől részt vett a litográfusok képzésében, így 1910-ben, amikor az Iparművészeti Iskolában grafikai szakosztályt indítottak, az iskola igazgatója őt kérte fel a litográfia oktatására. A felkéréssel Helbing negyvenévesen, szakmája csúcán lehetőséget kapott az új generációk kinevelésére, az iparművészeti neveléssel kapcsolatban kialakított elveinek gyakorlatban való alkalmazására,

HELBBING Ferenc: Az Adria, a legfinomabb csontlevél- és okmánypapír plakátja | Ferenc HELBBING: Poster of the Adria, the finest stationery and document paper | 1902 körül, színes litográfia, 70x50 cm, Rigler József Ede Papírneműgyár Rt., Budapest (Herman Ottó Múzeum, Miskolc [HOM])

HELBBING Ferenc: A Magyar Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításának plakátja | Ferenc HELBBING: Poster of the Christmas showing of the Hungarian Society of Decorative Arts | 1904 körül, színes litográfia, 102x63 cm, Rigler József Ede Papírneműgyár Rt., Budapest (OSZK)

HELBING Ferenc: Álom
Ferenc HELBING: Dream
1902, egyszínnyomású litográfia,
35x44 cm
(Magyar Nemzeti Galéria,
Budapest)

HELBING Ferenc: Heckenast Gusztáv zongoratermeit hirdető plakát | Ferenc HELBING: Poster advertising the piano rooms of Gusztáv Heckenast
1906–1907 körül, színes litográfia, 40x50 cm, Kertész József Könyvnyomdája, Budapest (OSZK)

tulajdonképpen a magyar alkalmazott grafikai képzés jellegének kialakítására. A grafikai szakosztályon folyó munka azonnal elismerést aratott, 1912-ben a növendékek a drezdai nemzetközi rajzoktatásügyi kiállításon nagy sikerrel szerepeltek.

Az Iparművészeti Iskola tanárává való kinevezése új szakaszt jelentett Helbing pályáján. Megtartotta vezető litográfusi állását a Rigler-nyomdában, ám leginkább az iparművész- és grafikusképzésnek szentelte energiáit. Tervezéssel csupán a Rigler cég megbízásából foglalkozott. Az 1910-es években készült munkáin újabb változás figyelhető meg. A Rigler-gyár termékeit reklámozó hirdetésekön virágok, levéldíszek dekoratív ornamentalsé oldott motívumait használta fel. Helbing e művei illeszkednek az 1910-es évek magyaros szecessziós stílusába, amelynek jellemzője a népi hímzésekre emlékeztető, növényi motívumokból kialakított, élénk színekből összeálló kompozíció. Ez a stílus köszön vissza a grafikai szakosztály e korszakból származó növendékmunkáin is.

Szintén az 1910-es évek elejéről származik műveinek másik csoportja, ahol új komponálási módot próbált ki.

A kontúrozást elhagyva, csak síkszerű, tónusozás nélküli színes foltokból építette fel a kompozícióit, jelentős szerepet hagyva a papír fehéren hagyott foltjainak. Ezzel a megoldással élt a Rigler-nyomda által kiadott étlapterveken. A lapok kereteit tervezte Helbing, középre kerülhetett a szöveg, vagyis az étlap kínálata. Az étlapok egy részén hagyományos, dekoratív szecessziós keretet láthatunk, belefoglalt képi ábrázolással. Az izgalmas tervek azok, amelyeknél Helbing a korszak plakátművészetének egyik jellemző eszközével, a csattanóval vagy blikkfanggal élt. Talán a legeredetibb ötlet azon az étlapterven látható, amelyen felül szárnyasok menekülnek egy késsel közelítő kéz elől, alul pedig az este végén hazaballagó zenészek lábát láthatjuk – utalva a vendéglátóipar egy hosszú éjszakájának elejére és végére.

1914 és 1936 között, pályájának utolsó két évtizedében Helbing már nem elsősorban a reklám- és kereskedelmi grafikára koncentrált, tevékenysége 1936-os nyugdíjba vonulásáig három különböző területre összpontosult. Tanára, 1927-től igazgatója volt az Iparművészeti Iskolának, tervezőgrafikusként és iparművészként állami

HELBING Ferenc: Emese álma. Illusztráció a Magyar hunmondák című kötetből | Ferenc HELBING: Emese's dream. Illustration for the book of Hungarian Hunnish Legends | 1920, papír, tus, tempera, 23,1x31,1 cm (IMM)

KARÁCSONYI ÉS
ÚJÉVI AJÁNDÉKOK

MAGYAR GYÁRTMÁNYÚ
DIVATOS ÉS MŰVÉSZI

LEVÉLPAPIROK

MINDEN KIVITELBEN

RIGLER

JÓZSEF EDE

PAPIRNEMŰGYÁR

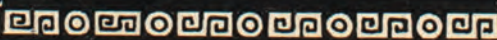
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

BUDAPEST

VI. RÓZSA-ÚTCZA 55.

V. ERZSÉBET-TÉR 19.

IV. EGYETEM-TÉR 5-6.

HELBBING Ferenc:
Levélpapíros hirdetésterve
a Rigler József Ede
Papírneműgyár Rt. részére
Ferenc HELBBING:
Plan for the advertisement of
stationery from József Ede
Rigler's Paper Factory Co.
1912 körül,
karton, tus, kék toll, fedőfehér,
29,4x15,7 cm (IMM)

megrendeléseket teljesített, saját kedvtelésére pedig festett és illusztrációkat készített. A szecessziós reklámgrafika időszaka lezárult.

A szakoktatást nagy hivatástudattal vezette veje, a szintén tervezőgrafikus Haranghy Jenő segítségével. Helbing meggyőződése volt, hogy az iparművészeti oktatás során a szakmai-technikai (mesterség) és a művészeti oktatásnak együtt kell megvalósulnia, vagyis a növendékeknek alapos mesterségbeli, technikai ismeretekre és ehhez járuló művészeti nevelésre van szükségük. Igazgatása alatt a szakképzést három évről négy évre emelték.

Helbingnek az első világháború után alkalmazott grafikai, iparművészeti karrierjében is új szakasz kezdődött. Pozíciójánál fogva elsősorban állami, hivatalos megrendeléseket teljesített. Ő tervezte a két háború közötti új koronás, illetve az új pengős bankjegyeket, 1919 és 1923 között huszónégyféle koronacímlet, 1926-ban és 1945–1946-ban pedig tizennyolc típusú pengőcímlet került forgalomba rajzai alapján – Helbinget mint

HELBBING Ferenc: Étlap terve | Ferenc HELBBING: Plan of a menu card
1910-es évek eleje, színes litográfia, 28,9x18,5 cm (IMM)

a pénzjegyszervezés jelentős alakját tartja számon a numizmatika. Ugyanígy sikeres volt a bélyegtervezés területén is, 1920 és 1935 között tizenhat tematikus sorozatban jelentek meg bélyegei.

A fentiekben vázolt iparművészeti megrendelések stílárban is a korszak múltidéző, múltba néző irányához tartoznak, ami aligha meglepő, hiszen Helbing alapvetően nem a piacra, hanem állami megrendelésre dolgozott. A tradíciókhoz való kötődés azonban ekkor a többi művészt is jellemző, például a Rigler kiadásában 1923-ban megjelent *Magyar hunmondák* című díszes kiállítású kiadványban, amelyet Helbing maga írt és rajzolt, és amelyben a magyarság keleti eredetének mítosza köszön vissza.

1936-os nyugdíjaztatása után Helbing körül lassan „elfogyott a levegő”. Általános köztiszteletnek örvendett, ám megrendelése nemigen voltak. Visszaemlékezéseiben tele van sérelemmel, és egyre nehezedő anyagi helyzetükről számol be. A háború utáni új politikai rendszerben még kevesebb lehetősége volt dolgozni. Az Iparművészeti Iskola egykori igazgatója, miniszteri tanácsos, az ifjú grafikusok nevelője, a modern tervezőgrafika egyik első képviselője 1959-ben elfeledve, nagy nélkülözések között halt meg.

Helbing életútja jól mutatja a társadalmi felemelkedés új módját a 20. század első felében, az alkalmazott grafika területén elért sikerek által. A képzőművészek előtt korábban is nyitva állt a társadalmi érvényesülés e módja, ám az 1890-es években az iparművészeti mozgalom kitágította a művészet határait, és ez tette lehetővé a reklámgrafikus, iparművész Helbing számára, hogy belépjen a művészek tekintélyes körébe, és a középosztály megbecsült tagja, intézményigazgató, sokat foglalkoztatott, nagyra értékelt iparművész válhasson belőle.

Grafikai, iparművészeti munkáin számtalan forrásból inspirálódott, és jó ízléssel alkalmazta az aktuális formanyelvet. A szecesszió és az alkalmazott grafika propagálói és alkotói között fontos helye van, korai iparművészeti munkái, plakátjai, autonóm lapjai joggal kapnak helyet a magyar szecesszió mesterművei között. A két háború közötti tevékenységével nem iparművészként, hanem elsősorban tanárként jelentős: a Helbing vezette grafikai szakosztálynak nagy szerepe volt a magyar tervezőgrafika két háború közötti felfutásában.

FÖLDI Eszter
művészettörténész

Helbing Ferenc születésének évfordulója alkalmából a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum a plakátművészet nagyjait bemutató monográfiásorozat indításával tiszteleg a hazai reklámgrafika egyik első képviselőjének életműve előtt. A cikk a készülő első kiadvány angol nyelven megjelenő rezüméjének szövege.

Az illusztrációkat az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, az Országos Széchényi Könyvtár és a miskolci Herman Ottó Múzeum bocsátotta rendelkezésünkre. Fotók: Berényi Zsuzsa (MNG), Mészáros Viktória (HOM), Soltészné Haranghy Ágnes (IMM), IMM Archivum, OSZK Plakát- és Kisnyomatvántár